

DWOJE JEDYNAKÓW

Problematyka teologiczna Księgi Tobiasza

1. Nazwa, język i rodzaj literacki Księgi

Główne postacie opowiadania to ojciec i syn. Imię ojca Tobiasz, po hbr., aram. Tobi, (- Jahwe moim dobrem), gr. Tobit. Imię syna Tobiasz, w hbr. Tobijahu (ma takie samo znaczenia jak Tobi: Jahwe moim dobrem), gr. Tobias.

Księga nosi tytuł od imienia Tobiasza Ojca jak i syna. Grecki tytuł księgi „Księga słów Tobita”, hbr. tekst „Wykaz słów i czynów”.¹

Treścią Księgi jest historia spokrewnionych ze sobą rodzin dwóch rodzin żydowskich. Jedna żyje w Niniwie, stolicy Asyrii (dziś Irak), druga w Ekbatanie, w Persji (dziś – Iran). Rodziny są wierne Prawu, ale w pewnej chwili doświadczone – utrata wzroku Tobita u jednej, gnębieniem przez demona Sary, córki Raguela, w drugiej. Z pomocą przychodzi Bóg zsyłając anioła Rafała (- Bóg uzdrowia). Opowiadanie kończy pieśń dziękczynna, która zapowiada przyszłe realia Izraela².

Autorem jest prawdopodobnie Żyd z królestwa północnego, ponieważ w tekście Księgi nie ma wzmianki o Judzie. Atmosfera tęsknoty za Jerozolimą wskazuje, że autor pisze na wygnaniu. Obecna forma Księgi jest dziełem kilku redaktorów, którzy z opowiadania stworzyli pamiętnik bohatera³. Biblista A. Tronina⁴ podaje, że tekst Księgi Tobiasza zachował się w trzech wariantach greckich: najbardziej rozpowszechniony zachował się w głównych kodeksach majuskułowych - w Watykańskim (B), i Aleksandryjskim (A), drugi, odbiegający od pierwszego, znajduje się w Kodeksie Synajskim (S) – za którym idzie zasadniczo Vetus Latina (VL), a trzeci zawiera się w kodeksach minuskułowych (44, 106 i 107). Językiem Księgi był najprawdopodobniej język semicki (hebrajski czy raczej aramejski), zwłaszcza, że znalezione fragmenty Księgi w Qumran występują w manuskryptach aramejskich względnie

¹ A. Tronina, *Księga Tobiasza*, w: *Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*, Biblia Lubelska, KUL, Lublin 2001, 7.

² A. Tronina, *Księga Tobiasza*, w: *Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*, tłum., wstęp, komentarz A. Tronina, Biblia Lubelska, Lublin 2001, 7-8.

³ E. Zawiszeński, *Księga Tobiasza*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Pallotinum, Poznań 1990, 219.

⁴ A. Tronina, *Od śmierci do życia. Konstrukcja literacka Księgi Tobiasza*, w: *Uźródło mądrości*, red. ST. Hareźga, Rzeszów 1997, 319; tegoż autora, *Księga Tobiasza*, 8-9.

hebrajskich (zauważyć trzeba, że są uczeni opowiadający się za pierwotnym językiem greckim np. Deselear)⁵.

Księga Tobiasza jest jedną z 7 ksiąg deuteronomicznych. Nie została przyjęta do kanonu przez Żydów palestyńskich, przyjęli ją Żydzi w Aleksandrii i włączyli do kanonu ksiąg świętych. Kościół katolicki ma tę Księgę w wykazie ksiąg kanonicznych⁶.

Najbardziej prawdopodobnym czasem zredagowania Księgi Tobiasza są lata 200-180 przed Ch., ponieważ wiele szczegółów odpowiada epoce perskiej, a brak nawiązywania do walk Machabeuszów. Za czas napisania opowiadania Księgi przyjmuje się lata 700-500 przed Ch. (są uczeni, którzy Księgę Tobiasza uważają za apokryf napisany w czasach NT)⁷. Miejsce napisania Księgi trudno ustalić, jest nieznane.

Gatunek literacki Księgi Tobiasza bywa określany, jako romans hebrajski przemawia za tym fikcyjny charakter opowiadania, nieścisłości historyczne, literacka „manipulacja czasem i postaciami”, dwa motywy ludowe: „wdzięczni zmarli” i „potwór w komnacie panny młodej”; oraz forma zakończonego sukcesem poszukiwania umieszczona w środku księgi. Niektórzy teologowie uważają, że Księga Tobiasza jest „pouczającą nowelą”, która stopniowo objawia działanie Bożej dobroci, że jest to opowiadanie, które nie tylko zachwyca, ale i poucza⁸. Są uczeni, którzy określają Księgę Tobiasza, jako opowiadanie w formie poetyckiej, przeznaczoną do celów dydaktycznych. Piękna forma poetycka, żywy język i dialogi (wyczuwane także w przekładach), ciekawa kompozycja z uwagi na liczne interwencje nadprzyrodzone, łączy tok opowiadania z elementem nieprzewidzianym, rozwiązującym problemy dramatu⁹.

2. Budowa Księgi Tobiasza

Księga Tobiasza nie ma tak jasnej budowy, żeby uważać ją za oczywistą i jedyną.

(1) Badając budowę Księgi Tobiasza można zauważyć (jak podaje to B.Polak), że ma ona formę tryptyku: Pierwszym aktem byłaby treść tekstu 1,1-4 – 4,23 - przedstawiająca doświadczenie Tobita i 2 modlitwy: Tobita i Sary;
Drugim aktem byłby tekst 5,1 – 6,15 - przygotowujący rozwiązanie: Tobiasz zdobywa rzeczy (wątrobę ryby, żółć), które staną się narzędziami pozwalającymi przezwyciężyć niedole;

⁵ I.Nowell, T.Craven, D.Dumm, *Księga Tobiasza*, opr. M.Wojciechowski, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, red.R.E.Brown, J.A.Fitzmeyer, R.E.Murphy, red.wy.pol. W. Chrostowski, Vocatio, Warszawa 2001, 365-366.

⁶ B.Polak, *Księga Tobiasza*, w: *Wprowadzenie do Ksiąg Starego Testamentu*, Wyd.św.Krzyża, Opole 1999, 276.

⁷ E.Zawiszewski, *Księga Tobiasza*, 219.

⁸ I.Nowell, T.Craven, D.Dumm, *Księga Tobiasza*, 365-366.

⁹ Tak np. E.Zawiszewski, *Księga Tobiasza*, 218..

Trzeci akt zawierający wiersze 7, 1 – 14,15 podaje rozwiązanie problemu przedstawionego w Księdze¹⁰.

(2) Analizując tekst Księgi Tobiasza, A.Tronina wyróżnia w nim prolog i 4 części:

A. **Prolog** (Tb 1,2-3,17) w którym przedstawiona jest potrójna próba:

1) Tobit, Żyd wierny Prawu, żyje w Niniwie jako dostawca królewski. Życzliwość króla pozwala mu wzbogacić się.

2) Za następnego króla, za grzebanie umarłych skazany zostaje na banicję i konfiskatę majątku. Wraca po śmierci króla.

3) sytuacja życiowa pogarsza się z powodu utraty wzroku. Doświadczony Tobit wypowiada swoją lamentację,

4) w tym samym czasie w Ekbatanie modli się córka Raguela, Sara, doświadczona śmiercią kolejnych mężów,

5) zapowiedź przewyciężenie obu doświadczeń.

B. **Pojawienie się wybawców** (4,1-6,18)

a) Tobit postanawia odzyskać kapitał zdeponowany u przyjaciela,

b) Młody Tobiasz spotyka przewodnika, przedstawia go ojcu. Mamy tu podwójne „ufaj!” anioła i podwójne „witaj!” Tobita. Imię przewodnika - Azariasza (=wspomaga) zapowiada sens wędrówki,

c) zdobycie lekarstwa dla Sary i Tobita. Tobiasz ma prawo poślubić Sarę (jako najbliższy krewny); sugestia anioła rozpala w nim miłość.

C. **Zaślubiny w Medii i ocalenie Sary** (7,1-9,6)

a) w Ekbatanie – zawarcie kontraktu ślubnego podczas uczty. – Żona Raguela uspokaja córkę, podobnie jak anioł Tobiasza: „Ufaj!”.

b) Spełnienie nakazu anioła pozwala odpędzić demona. Wspólna modlitwa nowożeńców. Wspólna modlitwa dziękczynna za ocalenie.

c) odzyskanie pieniędzy i spotkanie z Gabaelem błogosławiącym nowożeńcom.

D **Zaślubiny w Niniwie i uleczenie Tobita** (10,1-12,21)

a) niepokoję rodziców Tobiasza. W Ekbatanie Tobiasz nalega na teściów, by mógł z żoną już wracać do rodziców.

b) Rafał pojawia się jako towarzysz drogi. W 6,1 - 6 wspomina się obecność psa, (który „pojawia” się w 11,4). Tobit zostaje uzdrowiony i błogosławi synową; wyprawia ucztę

¹⁰ B.Polak, *Księga Tobiasza*, 276.

c) W 12,11 - 15 wyjawiona jest tożsamość przewodnika i objawiony jest sens cierpień Tobita: Bóg doświadcza wiarę sprawiedliwego i nagradza za jego wierność. Księga kończy się hymnem dziękczynnym Tobiasza (Tb 13) i skrótowym opisem dalszych dziejów rodziny Tobiaszów (Tb 14).

E. **Kantyk Tobita i jego mowa pożegnalna (13-14)**

- a) Kantyk Tobita wyrażający wdzięczność Bogu (bez nawiązania do historii życia)
- b) Epilog historii – śmierć Tobita, Tobiasz wraca do Medii i tam dożyje upadku Niniwy.¹¹

(3) Można jeszcze inaczej spojrzeć na tekst Księgi Tobiasza. Mianowicie, zestawiając teksty Księgi Tobiasza (od wiersza 1, 2) zauważa się pewną symetryczność odpowiednich tekstów: A, B, C, D, E, F i odpowiadające im fragmenty F', E', D', C', B', A'. Skupiają się one dookoła fragmentu G: opis nocy ocalenia (Tb 8,1-19).

- A. Pamiętnik Tobita: czyniłem miłosierdzie (1,3 - 2,8) – „dawałem często jałmużnę braciom z mojego narodu. Dawałem mój chleb głodnym i ubranie nagim. A jeśli widziałem zwłoki któregoś w moich rodaków wyrzucone poza mury Niniwy, grzebałem je”
- A'. Testament Tobita: czynić miłosierdzie (14,2-15) – teraz dzieci, przykazuję wam: Służcie Bogu w prawdzie i czyńcie to, co jest miłe przed Jego obliczem. Dzieciom waszym niech będzie nakazane wykonywanie sprawiedliwości i dawanie jałmużny”
- B. Modlitwa udręczonych (2,9-3,17) – modlitwa Tobita ociemniałego: „Sprawiedliwy jesteś, Panie, i wszystkie dzieła Twoje są sprawiedliwe...”
Modlitwa Sary: „Błogosławiony jesteś, miłosierny Boże...”
- B'. Modlitwa ocalonych (12,12-14,1) – słowa Rafała i modlitwa Tobita: „Niech będzie błogosławiony Bóg, który żyje na wieki ... Uwielbiam Boga mego, a dusza moja – Króla nieba, ... Niech wszyscy wysławiają Go w Jeruzalem, Jeruzalem, miasto święte! ... Bramy Jeruzalem będą odbudowane ... ulice Jeruzalem wyłożone będą...”
- C. Sentencja Tobita: dzieła miłosierdzia (4,1-21) – Nie bój się, dziecko, że zbiednieliśmy. Ty będziesz miał wielkie bogactwa, jeśli Boga się będziesz bał i unikał każdego grzechu oraz czynił, co dobre jest przed Panem, Bogiem twoim”
- C'. Sentencje Rafała: dzieła Boga (12,6-11) – „Przestańcie się lękać! Pokój wam! Uwielbiajcie Boga po wszystkie wieki! Gdy byłem z wami, to nie byłem dzięki mojej zyczliwości, lecz z woli Boga dlatego uwielbiajcie po wszystkie dni...”
- D. Rafał – wierny towarzysz (5,1-23) – „Nie bój się, zdrowi wyjdziemy, zdrowi powrócimy do ciebie, ponieważ droga jest bezpieczna”
- D'. Rafał – boski lekarz (11,5-12,5) – Rafał rzekł do Tobiasza: „Wiem, że otworzą

¹¹ A. Tronina, *Od śmierci do życia. Konstrukcja literacka Księgi Tobiasza*, 321-327.

mu się oczy. Potrzyj żółcią ryby jego oczy, a lekarstwo wygryzie i ściągnie bielmo z jego oczu, potem twój ojciec przejrzy i zobaczy światło”

- E. Podróż do Medii (6,1 - 19) – „I poszedł chłopiec, i razem z nim anioł, a także i pies wyszedł z nim i wędrował razem z nimi”.
- E'. Powrót do Niniwy (10, 8 - 11, 4) – „...przybliżyli się do Kaserin naprzeciwko Niniwy... pies zaś biegł z tyłu za nim [Rafałem] i za Tobiaszem...”
- F. Zaślubiny Tobiasza i Sary (7,1-17) – Raguel mówi o śmierci 7 mężów danych Sarze, przygotowuje ucztę i mówi: „A teraz, dziecko, jedz i pij, a Pan będzie działał przez was”. I dał Sarę Tobiaszowi za żonę zgodnie z Prawem.
- F'. Dni wesela (8,20-10,7) – powrót do Tobita: „Witaj w zdrowiu przybywająca córko, Niech będzie błogosławiony Tobiasz, mój syn i ty bądź błogosławiona, córko! Wejź do domu swego w zdrowiu, z błogosławieństwem i radością! Wejź, córko!”
- G. Noc ocalenia (8,1-19) – Tobiasz spala serce ryby – demon odchodzi. Modli się z Sarą: „Bądź uwielbiony, Boże ojców naszych...nie dla rozpusty biorę tę siostrę moją za żonę, ale dla prawdziwego związku. Okaż mi i jej miłosierdzie i pozwól razem dożyć starości”. I powiedzieli kolejno: „Amen, amen!”.

Dzięki precyzyjnej konstrukcji literackiej Księgi Tobiasza autor Księgi zilustrował myśl religijną. Tobiasz i Sara („Dwoje jedyneków” – *monogenos* i *monogenē*) przedstawiają obraz diaspory asyryjskiej i perskiej, które Bóg swym miłosierdziem sprowadzi na powrót do „kraju Izraela” (Tb 1,4 i 14,5). Tę myśl streszczają dwie modlitwy Tobita: „za rozproszonych w Izraelu” (Tb 3,4) i pod koniec opowiadania: „On karci was za wasze grzechy, ale zlituje się nad wami wszystkimi i (zgromadzi was) spośród wszystkich narodów, wśród których jesteście rozproszeni” (Tb 13,5)¹².

3. Treść Księgi Tobiasza

P r o l o g : Wprowadzeniem w treść Księgi jest autobiografia Tobiasza - ojca (Tobita). Rodowód Tobita zawiera 7 imion przodków, które kończą się na El- (hebrajska nazwa Boga), co wskazuje, że ród Tobita cieszył się opieką Bożą. Symbolika siódemki oznacza pełnię darów Bożych. Tobit pochodził z pokolenia Neftalego, które odłączyło się od Judy i Jerozolimy, zajmowało północne krańce Królestwa Izraela i miało swoją świątynię w Dan. Tobit deportowany był do Niniwy w 734r. Na ziemi był niemal ostatnim, który wiernie zachowywał Prawo. Najważniejsze jego czyny, będące wiernym wypełnianiem Prawa to: czynienie jałmużny (gr. *eleemosine*), grzebanie umarłych, pielgrzymowanie do Jerozolimy (gdzie

¹² A.Tronina, *Od śmierci do życia. Konstrukcja literacka Księgi Tobiasza*, 327.334.

jedynie można było składać ofiary); małżeństwo z kobietą własnego rodu, imiona żony i syna przypominają myśl opowiadania: łaska i dobroć Boża towarzyszy tym, którzy są Mu wierni¹³

Dzięki wstawiennictwu u króla Salmanassara dochodzi do bogactwa, pożyczka pieniędzy Gebaelowi z Fagas w Medii. Po powrocie z niewoli, mimo zakazu Sennacheryba (syna Salmanasara) nadal potajemnie grzebie umarłych. Kiedy po spożyciu wieczerzy (a było to w święto Pięćdziesiątnicy) odpoczywał przed domem, przez przypadek stracił wzrok. Znieważony przez żonę, wymawiającą mu przestrzegania Prawa, w lamentacji prosi Boga o śmierć (Tb 1,1-3,6).

W lamentacji (w 3,1-5) Tobit stwierdza sprawiedliwość Boga, wyznaje grzechy ludu – dawne i obecne, uważa, że Bóg słusznie uczynił karząc go ślepotą za jego grzechy:

„Sprawiedliwy jesteś, Panie,
i wszystkie Twoje dzieła są słuszne.
Wszystkie Twoje drogi to miłosierdzie i prawda.
Ty osądzasz świat!
A teraz, Panie, wspomnij i wejrzyj na mnie!
Nie karz mnie za grzechy i winy moje
Ani za ojców moich, którzy zgrzeszyli przed Tobą
I przekroczyli Twoje przykazania [...]
Nie spełnialiśmy bowiem Twoich nakazów
I nie postępowaliśmy słusznie przed Tobą.

Zakończenie lamentacji (w.6) jest wyznaniem ufności w Boga. Tobit jest przekonany, że lepiej dla niego, w jego sytuacji, umrzeć. Ale powierza się Bogu. Autor Księgi Tobiasza nie zna jeszcze nauki o życiu szczęśliwym po śmierci. Szeol dla niego nie jest rzeczywistością przerażającą, lecz miejscem „wiecznego spoczynku” po trudach życia¹⁴.

W tym samym czasie, kiedy modli się Tobit (ciekawy zabieg redaktora), w Ekbatanie, Sara, córka Raguela (krewnego Tobiasza - ojca) doznaje zniewagi od służącej, przypominającej jej, że 7 razy wydawana za męża, straciła 7 mężów, modli się do Boga.

Autor opowiadania określa miejsce modlitwy Sary i formę zewnętrzną tej modlitwy w diasporze. Sara modli się w „górną izbę” – było to pomieszczenie na płaskim dachu domu, dokąd udawano się na spoczynek.

(por. 2 Sm 19,1 – o Dawidzie po śmierci Absaloma: „Król [...] udał się do górnego pomieszczenia bramy i płakał”,

2 Krl 4,11 – „Gdy więc pewnego dnia Elizeusz tam przyszedł, udał się do górnego pokoju i tam położył się do snu”).

¹³ A.Tronina, *Księga Tobiasza*, 12-14.

¹⁴ A.Tronina, *Księga Tobiasza*, 19-20.

Sara modliła się przy oknie – była to szczelina w kamiennej ścianie; to „okno” wskazywało kierunek ku Jerozolimie, miejscu świętemu.

(Dan 6,11 – „Daniel [...] poszedł do swego domu. Miał on w swoim górnym pokoju okna skierowane ku Jerozolimie”).

Sara zwraca się do Boga, rozpoczynając modlitwę (strofa 1), potrójnym błogosławieństwem:

„Błogosławiony jesteś, Boże miłosierny,
błogosławione imię Twe na wieki.
Niech Cię błogosławią wszystkie Twe dzieła na wieki”

w.12-15: Sara prosi o zabranie ze świata („Pozwól mi odejść z tej ziemi”)

2 strofa: w.14-15: uzasadnienie prośby o śmierć (podobne do uzasadnienia Tobity): „Aby nie słuchać już więcej złorzeczeń”.

Modlitwa Sary jest bardziej osobista niż Tobity. Sara nie wyznaje grzechów, lecz swoją niewinność.

Kończy modlitwę:

„Lecz jeśli nie chcesz mnie zabrać, o Panie, wejrzyj na mnie i zmiłuj się nade mną, abym już nie musiała słuchać złorzeczeń”.

C z ę ś ć I : Bóg, w momencie modlitwy Tobiasza - ojca i Sary, zsyła archanioła Rafała., który przedstawia się jako Azariasz. Rafał zjawia się u Tobiasza - ojca i zgłasza się jako przewodnik Tobiasza - syna do Fagas (po pieniądze Tobiasza-ojca). W drodze Rafał broni Tobiasza młodego przed niebezpieczeństwem, dostarcza środka przeciw ślepecie ojca i zachęca młodego Tobiasza do starania się o rękę Sary.

C z ę ś ć II : Tobiasz - syn poślubia Sarę, wypłasza demona (Asmoneusza) za radą Rafała i modli się z żoną.

Tobiasz rozpoczyna modlitwę (Tb 8,5) wątkiem modlitwy Sary, dodając do trzeciego błogosławieństwa Boga frazę psalmów: „Niech Cię błogosławią niebiosa i wszelkie stworzenie po wszystkie wieki!”.

w.6 (Tb 8,6) – wiąże boskie pochodzenie małżeństwa z nauką Księgi Rodzaju

(Rdz 2,7.18.22). Autor akcentuje pierwotny zamysł Boga względem małżeństwa: „Tyś powiedział: <Nie jest dobrze być człowiekowi samemu uczynimy mu pomoc jemu podobną!> Przeto nie dla rozpusty biorę tę siostrę moją, ale dla wierności”.

Zatem celem małżeństwa nie jest zmysłowa namiętność (*porneia*), ale wierność (*aletheia*).

Końcowa prośba odwołuje się do miłosierdzia Bożego (nie ma żadnej wzmianki o demonie):

„Racz się zmiłować nade mną i nad nią”.

A prośba o długowieczność („byśmy wspólnie dożyli starości”) wyraża ufność, że ich życie będzie strzeżone przed demonem.

Wspólne – Tobiasza i Sary – Amen” potwierdziło modlitwę Tobiasza¹⁵.

Rodzice Sary, na wieść szczęśliwym przeżyciu nocy przez nowożeńców w modlitwie wyrazili dziękczynienie za łaskę okazaną „dwojgu jedynaków” (8,15-18), którą kończyły słowa:

„Błogosławiony jesteś, boś się zmiłował nad tym dwojgiem jedynaków
Okaż im Władco miłosierdzie i ocal ich!
Aby dokonali życia w szczęściu i w łasce!”

C z ę ś ć : III. Po uroczystościach weselnych, Tobiasz wrócił z żoną do rodziców (do Tobita i Anny). Żółcią ryby uzdrowił ślepotę ojca.

Uzdrowiony Tobit witając Tobiasza słowami: „Widzę cię, dziecko, światło moich oczu” wypowiedział wielkie uwielbienie Bogu:

„Niech będzie błogosławiony Bóg!
Niech będzie błogosławione wielkie imię Jego! [...]
Niech będą błogosławieni wszyscy aniołowie po wszystkie wieki!
Albowiem doświadczył mnie On,
Lecz oto widzę Tobiasza, mego syna!”

Tobit zrozumiał, że cierpienie, które przyjmowane przez niego, jako dopust Boży teraz pokazało swój sens, dlatego cierpienie może być błogosławieństwem. Odzyskanie wzroku i powrót syna było dla Tobity wyrazem miłosierdzia Bożego¹⁶.

Rafał występujący pod imieniem Azariasza ujawnia się, wyjaśnia swoje zadanie, zleczone przez Boga, a które wypełnił - i znika (Tb 12).

C z ę ś ć IV : Tobiasz - ojciec dziękuje Bogu wspaniałym hymnem (Tb 13), wzywa do wielbienia Boga, przewiduje odbudowę Jerozolimy i powrót Izraelitów z niewoli:

Błogosławiony niech będzie Bóg żyjący na wieki i Jego królestwo.
On bowiem karcą i lituje się,
On posyła do otchłani pod ziemię
i On wyprowadza z największej zagłady,
a nic się nie wymknie z Jego ręki. [...]
On karcą i was za wasze grzechy,
Ale zlituje się nad wami wszystkimi,
i zgromadzi was spośród wszystkich narodów,
pośród których jesteście rozproszeni. [...]
A teraz rozważcie, co dla was uczynił
i uwielbiajcie Go pełnym głosem [...]
Niech wszyscy głoszą Jego wielość

¹⁵ A.Tronina, *Księga Tobiasza*, 48-49.

¹⁶ A.Tronina, *Księga Tobiasza*, 62.,

i sławią Go w Jerozolimie!
 Jeruzalem, miasto święte,
 Ukarze cię On za czyny twych synów,
 Lecz ulituje się znowu nad synami sprawiedliwych.
 Wysławiaj Pana dobrego, błogosław Króla wieków,
 Aby znowu odbudowano z radością twój Przybytek [...]

Jeruzalem bowiem zostanie odbudowana,
 W mieście tym będzie Jego świątynia po wszystkie czasy.
 Szczęśliwy będę, jeśli Reszta mego narodu ujrzy twą chwałę
 i sławić będzie Króla nieba! [...]

Błogosławiony Bóg Izraela;
 Błogosławieni będą błogosławić święte Imię po wszystkie wieki.

Tb 14 zawiera testament Tobita, zgodnie z którym Tobiasz - syn po śmierci rodziców, przenosi się do Ekbatany i żyjąc 117 lat, ogląda upadek Niniwy¹⁷.

4. Nieścisłości historyczne Księgi Tobiasza

Opowiadanie nosi cechy historycznego tekstu, podaje wiele szczegółów geograficznych, wiele imion władców Asyrii (w VIII-VI w. przed Ch.). Tekst zawiera jednak dużo nieścisłości. Nie historia jednak była celem autora Księgi Tobiasza. Autor Księgi chciał przekazać czytelnikom, żyjącym kilkaset lat po niewoli asyryjskiej w podobnej sytuacji zagrożenia, jakie niesie życie pośród świata pogańskiego, zachętę do wytrwania w wierze przodków. Opowiadanie kładzie nacisk (i podkreśla) Opatrzność Bożą czuwającą nad swoim ludem.

A oto pewne nieścisłości zauważone w tekście Księgi Tobiasza:

- 1) Pokolenie Neftalego popadło w niewolę asyryjską za Piglad Pileasara III (745-727), a nie – jak podaje Tb - za Salmanassera V (727-722) – por. teksty Tb 2,13 i 2 Kr1 15,29.
- 2) Następcą Salamanassara V był Sargon II (722-705), a nie Sennacheryb (705-681) jak podaje Tb 1,15.
- 3) Niniwę zburzyli Nabopolasser i Kyaksares, a nie Aswerus i Nabuchodonozor – jak podaje Tb 14,15.
- 4) Tobiasz, żyjący w VIII wieku nie mógł być świadkiem rozdziału „Neftalego od domu Dawida” (Tb 1, 4), bo rozdział dokonał się w X w.
- 5) Tb 14, 15 podaje, że młody Tobiasz oglądał upadek Niniwy (621r.), a wg Tb 1, 9 urodził się przed deportacją do niewoli (w 734r.).
- 6) Podkreślenie czasowej zbieżności modlitwy Tobiasza-ojca i Sary (Tb 3,7.9) jest kompozycją, konsekwencją planu kompozycyjnego autora.

¹⁷ Tamże, 83.

Uwydatnione w Księdze Tobiasza momenty dydaktyczne (Tb 4,3-18; 12,6-10; 148) pozwalają zaliczyć Księgę Tobiasza do ksiąg dydaktycznych. Współcześni egzegeci uznają Księgę Tobiasza za nowelę historyczną o tendencjach dydaktycznych¹⁸

5. Zagadnienia teologiczne Księgi Tobiasza

1) Tobiasz - ojciec i Tobiasz - syn to wzory zachowywania zasad moralnych zawartych w Prawie. Ojciec – jest wzorem stałości w cnocie w różnych etapach swojego życia. Młody – jest dobrym synem, posłuszny i pełen szacunku dla ojca i matki. Także Sara - udreżona, widzi pomoc w Bogu.

Występujące w Księdze osoby są pobożne szczerze i głęboko. Cechuje je prawość wypełniają Prawo (np. grzebienia umarłych) narażając życie, narażając się na prześladowania. Chociaż doświadczają wielu krzywd, nie życzą źle innym. Wiarę w Boga wyrażają w modlitwach, w hymnach. Bóg jest dla nich Jedyny, Wszechmocny i rządzi sprawiedliwie całym światem, a wobec człowieka jest miłosierny.

2) Autor uczy wierności Bogu w doświadczeniach. Cała Księga opiera się na wierze w Opatrzność Bożą. Tobiasz - ojciec nie wątpi, że mają sens spadające na niego doświadczenia; uważa je za próbę oczyszczającą i przygotowującą nagrodę (Tb 12,13).

3) W opiece Bożej nad ludźmi pomagają aniołowie. Nawet Asmodeusz jest narzędziem Boga, ponieważ niszczy (karze) tych, którzy naruszają prawo małżeńskie. Symboliczna jest liczba aniołów (7), liczba zabitych przez Asmodeusza mężów Sary (7) – do liczby siedem nawiązuje Jezus w dyspucie z saduceuszami o zmartwychwstaniu – kobieta miała siedmiu mężów, którzy umierali nie „wzbudzając” potomstwa (prawo lewiratu). Saduceusze pytają Jezusa, czyją żoną będzie kobieta? (Mt 22,23-33).

Symboliczne są również imiona wymienianych osób: Rafał – Bóg uzdrawia, Asmodeusz – (hbr. *szamad*- szkodzić, niszczyć) – ten, który szkodzi, Niszczyciel; Tobit – Jahwe moim dobrem., Sara – Księżniczka, Raguel – Bóg jest Przyjacielem.

Księga podkreśla wierność przepisom Prawa dotyczącym małżeństwa

Sara – winna była wyjść za mąż za mężczyznę swego rodu (z racji dziedziczenia, jako jedynaczka, posiadłości rodzinnej). – Małżeństwo wierzącego Izraelity różni się od związku pogan, którego celem jest zrodzenie potomstwa. (Tb 8,7). W Izraelu przed małżeństwem należy prowadzić życie czyste i powściągliwe, mieć czystą intencję, dużo się modlić (modli się To-

¹⁸ E.Zawiszewski, *Księga Tobiasza*, 218-219.; A.Tronina, *Księga Tobiasza*, 7-8.

biasz - syn i Sara Tb 3,11-15), bo od Bożego błogosławieństwa zależy szczęście rodziny (Tb 3,14n; 6,18; 8,5n).

Sara była przeznaczona Tobiaszowi, poprzednio dla niej wybrani mężczyźni musieli więc umrzeć.

Ideał życia małżeńskiego – to uznawanie prawa Bożego w życiu. Przykazania Boże także regulują stosunki członków rodziny, są to: szacunek, posłuszeństwo, troska o utrzymanie rodziny – to daje radość i szczęście w rodzinie (Tb 4,3-5; 4,12; 12,13).

4) Wśród cnót społecznych Tb podkreśla sprawiedliwość oraz pobożność, połączoną z praktyką czynnego miłosierdzia¹⁹ (jak grzebanie umarłych, wspomaganie ubogich), ponieważ jałmużna oczyszcza z grzechu i wysługuje łaskę, grzebanie umarłych sprowadza specjalną nagrodę <Tb 1,16-18; 4,5n; 12,8-9>).

5) Księga Tobiasza nie ogranicza aktów czci Boga do modlitwy oficjalnej; nie ogranicza modlitwy do wyznaczonego miejsca. Zapowiada, że wszystkie narody czcić będą Boga razem z Izraelem („Wszystkie narody na całym świecie nawrócą się i czcić prawdziwie będą Boga” [Tb 14,6]).

6) Prawda życia pozagrobowego nie jest w pełni znana; Księga Tobiasza nie zna jeszcze nadziei zmartwychwstania jednostkowego. W Księdze Tobiasza wymiar sprawiedliwości został przeprowadzony w ramach życia doczesnego: Tobiasz - ojciec otrzymuje zwrot dóbr utraconych (zdrowie, mienie i radość z syna). Jest to wyrównanie cierpień i dobrych czynów. Nie ma wzmianki o nagrodzie po śmierci, Tobit (Tobiasz - ojciec) wyraża jedynie przekonanie, że sprawiedliwi wrócą do wspólnoty życia religijnego w kraju Izraela. Będzie to prawdziwe odrodzenie duchowe. Jeruzalem zostanie odbudowane (przykład inkluzji spinającej Księgę: w Jerozolimie „była poświęcona świątynia...zbudowana dla wszystkich pokoleń” – Tb 1,4 i „powrócą z niewoli wszyscy i odbudują w chwale Jerozolimę, a w niej odbudują dom Boży” – Tb 14,5).

7) Księga głosi uniwersalizm zbawienia: wszyscy poganie nawrócą się do Boga Izraela (13,13; 14,6). Tak spełni się zapowiedź prorocka, której ilustracją jest przemiana losów dwóch rodzin żyjących w diasporze: w Niniwie i Ekbatanie. Bóg, chociaż boleśnie doświadczył swoją „wybraną” Jerozolimę (Tb 1,4 i 13,13), ma moc przeprowadzić ją ze śmierci do życia²⁰.

¹⁹ E.Zawiszewski, *Księga Tobiasza* 219; B.Polok, *Księga Tobiasza*, 288.

²⁰ A.Tronina, *Od śmierci do życia. Konstrukcja literacka Księgi Tobiasza*, 334.

Zagadnienia do utrwalenia

1. Konstrukcja literacka i podstawowa myśl (problem) Księgi Tobiasza.
2. Wierność przepisom Prawa dot. małżeństwa - a doświadczenie Sary.
3. Wiara w Opatrzność Bożą. Rola Azariasza (Rafała).
4. Problem nadziei zmartwychwstania.